

Szóalkotásmódok a magyar tolvajnyelvben

Nyelvészeti záródolgozat

Készítette: Gondon Terézia IV. magyar

Bevezetés: Mi a tolvajnyelv?

Dolgozatomban nem kívánom pontosan definiálni a tolvajnyelv fogalmát. Azt hiszem, hogy ez a terminológiai kérdés egy nagyobb, összefoglaló munka külön témaköre lehetne. Emiatt nem túl részletesen térek ki erre a problémára, csak bevezetésként tekintek át néhány meghatározást és mutatok rá arra, hogy a megítélés és ezzel együtt a meghatározás is az utóbbi évtizedekben miképpen változott

Ahogy a társadalom sem homogén, hanem heterogén, változó rendszer úgy a nyelv sem marad örökre változatlan. Emiatt az élő nyelvek legjellemzőbb tulajdonsága, hogy soha nem egységesek, hanem változatokban élnek.

A változatokon belül külön csoportot alkotnak a társadalmi dialektusok, melyek egy-egy társadalmi csoport sajátos nyelvhasználati módjából jönnek létre. A tolvajokra is jellemző egy „külön nyelv”, melyet nevezhetünk tolvajnyelvnek. A szakirodalom ebben a kérdésben meglehetősen megosztott. Ahány nyelvész, jóformán annyi elnevezése van ennek a társadalmi nyelvváltozatnak (pl. tolvajszleng, argó, jassznyelv, csibésznyelv, fattyúnyelv, nyalavinyelv, zshiványnyelv, linknyelv). (Én ezeket a kifejezéseket azonos jelentésben, egymás szinonimájaként fogom használni a dolgozat hátralévő részében.) Az eltérő elnevezések ellenére hozzávetőlegesen azonos nyelvi jelenséget értenek rajta.

„A tolvajbeszéd vagy nyelv nem szerves beszéd. Tulajdonképpen beszédzagyvalék, mely évszázadokon át a legkülönfélébb nyelvekből sokféle különemű átalakuláson keresztül keletkezett. Lexikon grammatika nélkül.”¹A tolvajok, rablók, csalók alkotják azt a réteget, akik a tolvajnyelvet beszélik. A beszélt nyelv csak egyik fajtája ennek a nyelvváltozatnak, van ugyanis néma nyelv is, ami gesztusokból, mutogatásokból, különböző mozdulatokból tevődik össze. A beszélt nyelv eredete körülbelül a 15. századig vezethető vissza.²

Bárczi Géza definíciójában a társadalom deviáns rétegeinek a különleges szóincse: tolvajok, hamiskártyások, kéjnök, alacsonyabb rendű cigányzenészek stb.

¹ Berkes Kálmán-1888.

² Jenő Sándor-Vető Imre-1900. 1-15. oldal

titkos nyelve az argó, melynek a határait szerinte nehéz megszabni.³ Balassa József azt írja, hogy minden nyelvben vannak olyan csoportnyelvek, amelyeknek a szóincse, beszédmódja lényegesen eltér a köznyelvtől. Ő ezt tekinti argónak (franciául argot, angol slang, vagy cant), vagy tolvajnyelvnek (Gaunersprache, Rotwelsh). Lényeges jellemvonásként kiemeli a titkosságot, illetve ennek a nyelvváltozatnak az univerzalitását, azaz azt, hogy minden nagyváros alvilági körében fellelhető. Ugyanaz a társadalmi kényszer a megteremtője, ezért a jellemzői is megegyeznek. A történetét azonban nehéz kutatni, mivel kevés a fennmaradt emlék, éppen amiatt, hogy titkos nyelvről van szó, ami ritkán került lejegyzésre.⁴ Hasonlóan definiálja Boross József és Szüts László is: Egy társadalmi réteg sajátos nyelvhasználata, ami főleg egyes szavakban, kifejezésekben tér el a köznyelvtől, a toldalékolásban, a nyelvtani szerkezetekben általában követi a köznyelvet.⁵

Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály bevezeti az ún. fattyúnyelv fogalmát. Szerintük is egy rétegnyelvként fogható fel a tolvajnyelv, elemei azonban több nyelvváltozatban is visszaköszönnek, ezt nevezik ők fattyúnyelvnek. Az elterjedés mértéke változó lehet: a tolvajnyelvi szavak vagy csak egészen kis körben válnak használatossá, vagy szinte minden társadalmi rétegben elterjednek.⁶

Sajátos felfogás, hogy az alsóbbrendű köznyelvvvel rokon kategória a tolvajnyelv, melynek alkotásai rendszerint rövidéletűek, bár né hány bekerül a köznyelvbe.⁷ Ez a meghatározás jól mutatja, hogy sokáig hogyan közelítettek a tolvajnyelv fogalmához. A nyelv művelők ezt is, akár a többi „szlengjelenséget” kifejezetten károsnak ítélték meg.⁸ Egy 1971-es kézikönyv például így ír róla: „A tolvajnyelv jóllehet csak csökevényeiben él, meglehetősen nagy hatással van az igénytelenebb társalgási nyelvre.”⁹ Főleg az ötvenes évek társadalmi keretei között születtek olyan meghatározások, melyek minden tudományos alapot mellőztek, például a kapitalizmus számlájára írták a tolvajnyelvi fejleményeket. Deme idéz egy Ozsegov nevű orosz szerzőt, aki a következőket

³ Bárczi Géza-1941 1. oldal

Bárczi Géza-1932. 3. oldal

⁴ Balassa József-1938 58.-59. oldal

⁵ Boross J.-Szüts L.-

⁶ Zolnay Vilmos-Gedényi Mihály-1996 9-10. oldal

⁷ Dr. Dengl János-1937. 77-78. oldal

⁸ Kis Tamás-1997. 237. oldal

⁹ Balogh D.-Gálffy M.-J. Nagy M.-1971. 83. oldal

állapítja meg: „...zsargon és tolvajnyelv a kifejlett szocialista társadalomban aligha lesz. Mindkettő jellemzően a kapitalista körülmények terméke, és szinte magától eltűnik azzal a társadalmi réteggel együtt, amelyik létrehozta és élte.”¹⁰ Öt évvel később még Szathmári István sem nyilatkozik sokkal másképpen. Bomlasztó jelenségnek nevezi a jassznyelvi szókincset, mely csatornaízűvé silányítja az általánosan ismert köznyelvi szavakat.¹¹

Még napjainkban is élnek olyan nyelvűvelő álláspontok, melyek nyelvi torzulásnak tekintik. Úgy gondolom, hogy nem érthetünk egyet ezekkel a „nyelvet féltő” elméletekkel.

Bármely nyelv történetét megvizsgálva felismerhető, hogy a nyelvhasználat természetes módon változtatja a nyelvet, hiszen a nyelv feladata éppen az, hogy igazodjék a világ és benne az ember fejlődéséhez. Éppen a szókincs az, ami leginkább követi ezt a fejlődést. Természetes tehát, hogy örökké változó, dinamikus és nem stabil rendszer. Az emberi gondolkodás legnagyobb találmánya a nyelv, melyben a szavak arra szolgálnak, hogy gondolatainkat világosan, érthetően, minél sokoldalúbban és egyéniségünknek, társadalmi hovatartozásunknak megfelelően fejthessük ki. Ennél fogva nem parancsolhatjuk meg egyik nyelvhasználónak sem, hogy holnaptól fogva ne ejtsen ki a száján tolvajnyelvi, - vagy hogy másik példával is éljek- angol eredetű szavakat. Éppen ez a használati szabadság az, ami elősegíti a nyelv fejlődését.

Ha a honfoglalást követő néhány száz évben annyi harcosa lett volna a nyelvűvelésnek, mint az utóbbi évtizedekben, akkor aligha lenne a magyar nyelvnek hatalmas szókincse. Őseink lázadhettek volna a szláv, a latin szavak átvétele ellen is. Ha a nyelv egy cenzúrázott rendszer lenne, akkor a gondolkodás is determinálttá válna.

Erről nekem mindig Orwell 1984 c. regénye jut eszembe, ami külön fejezetet szentel az Angszoc nyelvi reformjának, az újbeszélnek. Az új társadalmi rend azzal befolyásolja az emberi gondolkodást, hogy a nyelvet redukálja, hiszen így a gondolatok is redukálódnak, illetve nem fejezhetők ki az ember számára. Nincs szükség például a jó szóra, mert az úgy is kifejezhető, hogy nem rossz. Emellett számtalan olyan szót sorol fel, melyek kifejezhetők egyéb módokon. Ilyen megközelítésben a tolvajnyelvi szavak is

¹⁰ Deme László-1953. 42. oldal

¹¹ Szathmári István-1958. 32. oldal

lehetnek redundáns elemei a nyelvnek, hiszen köznyelvi szókkal is helyettesíthetők. De a szleng és ezen belül a tolvajnyelv is az ember szóalkotó leleményének, nyelvi szabadságának az ékes bizonyítéka. Úgy is mondhatnánk, hogy nem mi vagyunk a nyelvért, hanem a nyelv van értünk, azaz arra szolgál, hogy szabadon alakíthassuk a számunkra megfelelő módon.

A modern szakirodalom felismerte, hogy a nyelv életének természetes velejárója a tolvajnyelv, mint bármilyen más nyelvváltozat. A szlengen belüli titkos nyelv, ami szaknyelvként is működik a bűnözők számára.

„A tolvajnyelvet akkor értelmezzük helyesen, ha lexikális oldalról közelítve egy leginkább közszlengre hasonlító általánosan ismert fogalmakat megnevező szóréteget, másrészt pedig egy bűnözőélettel kapcsolatos szakszlenget látunk benne.”¹²Hogy mi a szleng, ezt nem határozhatjuk meg pontosan. Mindenesetre a szleng által keletkező szavak, nyelvi fordulatok színesítik a mindennapi nyelvhasználatot, tréfás hangulatot keltenek, a nyelvhasználó számára nyelvi játékot is jelenthetnek.¹³

A szlengen belül több csoportot különíthetünk el, például az alapján, hogy az egyes szóalkotásokat szűk, vagy széles körben használják. Az is csoportosítási alap lehet, hogy egyes szakmáknak, társadalmi rétegeknek speciális jellemzői ezek a nyelvi megnyilvánulások. Ezt a jelenséget nevezhetjük szakszlengnek, tehát, ha a nyelvi fordulatok csak szűk körben és egy speciális hobbijú vagy foglalkozású emberek közösségében jelentkeznek.¹⁴

Tekinthetjük a tolvajnyelvet a zsargon egy típusának is, ehhez azonban nem a hagyományos értelemben használjuk a zsargon fogalmát. „A zsargon az én értelmezésem szerint nem csoportnyelv, hanem a társadalmi ranglétrán elhelyezkedő csoportok olyan tudatos vagy öntudatlan nyelvhasználata, amely a társadalmi csoport, réteg tagjainak elzárkózási, vagy az idetörekvő bekerülési szándékát szolgálja, azaz a zsargont használó személy a nyelvhasználatával (is) bizonyítani kívánja, hogy a csoport normarendszerének a birtokában van. A zsargon használatával általában nem a

---

¹² Kis Tamás-1997. 248. oldal

¹³ Kis Tamás-1992. 345. oldal

¹⁴ Kis Tamás-1997. 247. oldal

kommunikáció a cél, hanem a társadalmi hierarchiában elfoglalt (elfoglalni kívánt) hely prezentálása.”¹⁵

A bűnözők a társadalom deviáns rétegéhez tartoznak és viszonylag zárt csoportot alkotnak. Különösen a büntetés-végrehajtási intézmény kedvez a tolvajnyelv *bűntörvény* kialakulásának. A zárt közösség, a csoporthoz tartozás tudata elősegíti a sajátos nyelvhasználat létrejöttét.

A korai kutatók helyesen ismerték fel, hogy a jasszok nyelvhasználata elsősorban a szóhasználatban tér el a köznyelvtől. Dolgozatom további részében ezért a szóalkotási módokra szeretnék kitérni, ahogyan azt címként is megjelöltem.

A szókincs bővülésének két legfontosabb típusát az idegen nyelvekből átvett szavak és a belső keletkezésű szók jelentik. Belső keletkezésű szavaink két csoportját a szóalkotással és a szóteremtéssel létrehozott új nyelvi fejlemények alkotják. Szóteremtéssel keletkeznek indulatszavaink, hangutánzó- és hangulatfestő kifejezéseink. Ilyenkor nagy szerepe van az interjekciónak (érzelmi hangkitörésnek) és az onomatopoezisnek (hangalakkal való tartalmi kifejezés). Ezeket a szavakat a nyelv teljes egészében maga termeli ki, alapszavuk, tövük új elem a nyelvben.

Ezzel szemben a szóalkotás már meglévő elemekből hoz létre új szavakat. Ezen a kategórián belül nagyon sok altípust különíthetünk el, pl.: szóképzés, szóösszetétel, ragszilárdulás, szórövidülés, elvonás, szóhasadás, szóvegyülés, mozaikszó-alkotás. Legtöbb szavunk ezek eredményeképpen jön létre.¹⁶

Az új szavak természetesen a tolvajnyelvben is ilyen módokon keletkeznek. Vannak sajátos szócsoporthoz is, például azok a szavak, melyek megvannak a köznyelvben is, de más jelentéssel és éppen attól válnak argó szóvá, hogy jelentésváltozáson mennek át.

A korábbi szakirodalmak többnyire azt emelték ki a tolvajszleng szókincséről, hogy igen sok elemet vesz át idegen nyelvekből. Kosztolányi Dezső az 1910-es évek elején a csibésznyelvről írva kijelenti, hogy a szókincs szegényes és főleg idegen szavakból áll.¹⁷ Már Balassa József megállapítja, hogy a jassznyelv szókészletének egy része idegen eredetű. A német, a héber, a cigány és a szlovák nyelveket tekinti

¹⁵ Kis Tamás-1992. 346-347. oldal

¹⁶ Bárczi-Benkő-Berrár-1967. 307-351. oldal

¹⁷ Kosztolányi Dezső-1914.

leginkább átadó nyelvnek. Úgy véli, hogy a tolvajnyelvi szókészlet 50%-a ezekből a nyelvekből való. A belső nyelvi elemekkel kapcsolatosan találóan írja, hogy ezek attól válnak titkossá, hogy a köznyelvitől eltérő jelentésük van, egészen eredeti, a megszokottól élesen különböző. A szavak meglepően ötletesek, szellemes játékok a nyelvvel.¹⁸

Balassa László 1973-ban tanulmányt írt a francia eredetű szavakról a fattyúnyelvben. Ebben fejti ki, hogy az idegen eredetű tolvajnyelvi szavak külön csoportját alkotják a franciából átvett kifejezések. Példáinak nagy részét a cédulaanyagban meglévő Zolnay-Gedényi-féle fattyúnyelvi szótárból veszi. A sipista, hamiskártyás jelentésű szó francia eredetét hosszan fejtegeti.¹⁹

Szüts László számos példát hoz az idegen eredetű tolvajnyelvi szavakra.

Német: *svári* - nehéz, *angéhol* - megpróbál, *sré* - ing

Héber: *jatt*-kéz, vagy borraivaló, *ajser* - gazdag, *mísz* - kellemetlen, csúnya

Szláv: *krapek* - férfi, *bratyi* - pajtás

Angol: *mani* - pénz, *yard* - rendőrség

Cigány: *luvnya* - nő, *basavál* - zenél, *duma* - beszéd, *lóvé* - pénz²⁰

(A bazsevál szót ma már szöszmötől jelentésben is lehet hallani.)

A tolvajnyelvi szótáraink is igyekeztek kezdetől fogva a bevezetésben képet adni a jassznyelvi szókinccs alakulásáról. A korai szótárak közül a szóalkotási típusokon belül a legrészletesebb jellemzést Jenő Sándor és Vető Imre szótára adja.

Külön típusokat alkot a bűnözőkön belül (közönséges tolvajok, hamis kártyások, csirkefogók, kéjnők, lókupecek) és megállapítja, hogy a közönséges tolvajok rendelkeznek a legnagyobb szókinccsel. Nyolc fő jellemzőben adja meg a szavak keletkezésének módjait:

1. más a szavak jelentése, mint a köznyelvben, pl. *alma* - nem, *dohány* - nagyobb pénzösszeg, *veréb* - áldozat
2. valamely feltűnő tulajdonság az alapja a névadásnak, pl.: *evező* - kéz, *füles* - ló, *halló* - fül
3. gyakoriak a szóferdítések, pl.: *trépine* (*Treppe*) - lépcső

¹⁸ Balassa József-1938.-60. oldal

¹⁹ Balassa László-1973.

²⁰ Szüts László-1988. 965-966. oldal

4. a héber és cigány szavak eredeti jelentése megmaradt, pl.: *cháver* - társ, *bájisz* - ház, *máro* - kenyér, *csávó* - fiú
5. a rövidítés sokszor előfordul, pl.: *ká* - kále, *ku* - kuprum
6. gyakori végződés a *-li*, pl.: *kisztli*, *jergli*, *plédli*
7. a tolvajnyelvben szófajlag az igék dominálnak
8. a számnevek képzése fejlődött ki a legtökéletesebben

Külön felsorolja a tolvajnyelv szólásait és ír a gúnynevek használatáról.²¹

Az újabb szótárak részletesen kitérnek erre a témára. Mindenképpen kiemelendők a képes kifejezések, átvitt értelemben használt szavak.

1. gyümölcs- és növénynevek használata, pl.: *kókusz-*, *dió-*, *tök-fej*
2. állatnevek használata, pl.: *liba-*, *tyúk-*, *cica-nő mókus-*, *ürge*-idegen ember
3. személynévi utónevek gúnyos értelemben, pl.: *andris* - rendőr, *malvin* - ostoba, *mari* - nő
4. játssi szóalkotások, pl.: *dumcsi*-beszélgetés, *didi-*, *didlak* - női emlő
5. csonkítással, szórövidítéssel keletkeznek szavak, pl.: *ritkó* - női táská, *tulaj-tulajdonos*, *hé-*, *hekus* - rendőr, nyomozó
6. hangulatfestő szóalkotások, pl.: *elvitörházott*-elment, *befürödni*-belekeveredni, *vastag*-gazdag
7. szellemes, szemléltető erejű szavak, pl.: *karperc* - billincs, *bokorugrás* - határátlépés, *felültette a felhő szélére* - megölte, *kipufogó* - fenék, *apák boltja* - italbolt²²

Fontos megfigyelés, hogy az idegen eredetű szavakkal szemben egyre több a belső magyar fejlemény.

Dr. Kiss Károly csoportosítása helytálló, de véleményem szerint olyan szavakat is tartalmaz, melyek már nem tartoznak szorosán az alvilági szókincsbe. Például a befürödni szóalakot én magam is használom, ha valamilyen károm keletkezik, vagy valamiben pórul járok. A hé szónak a továbbképzett változata a heka, ami a diákszlengben már meglehetősen közismert, vagy a vastag is közszlengi szóvá lett az

²¹ Jenő Sándor-Vető Imre-1900. 27-37. oldal

²² Dr. Kiss Károly-1963. 19-25. oldal

utóbbi időben. 1963 óta természetes, hogy ezek a szavak szélesebb rétegben váltak használatossá.

A mai magyar argó kisszótára már kiemeli, hogy tolvajnyelv kétharmada belső keletkezésű szó. A jelentésváltozást, jelentésbővülést, tartalmi és hasonlósági alapon történő névátvitelt sorolja fel a leggyakoribb szóalkotási módok között. Ezen kívül említi a szinonimacserét, a tulajdonnevek köznévvé válását, a játszi szóképzést, a köznyelvi szó jelentésének megváltoztatását.²³

Kövecses Zoltán Magyar szlengszótár c. munkájában külön megjelölést kapnak az alvilági szavak.²⁴ Ezeket gyűjtöttem ki, azzal a céllal, hogy megvizsgáljam a szóalkotási módokat. (Sajnos önálló gyűjtéssel nem rendelkezem ezért csak egy meglévő nem általam gyűjtött anyag bizonyos szempontok szerinti feldolgozására tudtam vállalkozni.) Azért választottam ezt a szótárt, mert viszonylag nem régiben íródott, ezért a szóanyaga tükrözheti a mai magyar tolvajnyelv szóalkotásait. Természetesen teljes képet nem alkothatunk általa, mivel nem speciális tolvajszótárról van szó, hanem az anyaga meglehetősen heterogén (a szleng több változata is a gyűjtőkörébe tartozik) és minden bizonnyal hiányos. A szótár anyagában 81 olyan alakot találtam, melyet alv rövidítés vezet be, azaz a szerző tolvajnyelvi elemnek tekinti. A vizsgálati szempontjaim kialakításában segítségemre volt Kis Tamás Bakaduma című könyve, melyben a katonai szleng kifejezéseit, szófordulatait foglalja rendszerbe a szerző.

Alaktani és szófaji jellemzők

A két leggyakoribb szófaj a kigyűjtött szavak esetében a névszó és az ige. Ezen a két kategórián belül vizsgáltam a szavak alaki felépítését.

I. A Névszók

---

²³ Boross József - Szüts László – 1987.

²⁴ Kövecses Zoltán - 1998.

a) Tőszók:

fux - ékszer, *kaptár* - börtön, *lék* - zár, *zsandár* - rendőr

A fux szó alvilági szóként való értelmezése szerintem nem feltétlenül elfogadható.

Ezt a szót én is jól ismerem, de a szótártól némileg eltérő jelentésben, akkor használom, ha valaki vastag aranyláncot visel ízléstelenül, feltűnően. Az én nyelvhasználatomban szűkebb a jelentése, mint a szótárban megadott jelentés. Azt gondolom, hogy nemcsak az én nyelvem sajátja ez a szóalak, mert egy együttes dalszövegében is jelen van („rakd ki jól a fuxokat, húzzák le a nyakadat” - Irigy Hónaljmirigy). Ebben a slágerben is lehet ékszer a jelentése, de szűkebb értelemben vonatkozhat csak az arany láncokra (az a személy, akiről ez a paródia szól, ízléstelenül sok láncot szokott viselni).

A tőszavakon belül külön csoportot alkothatnak azok a szavak, melyek állatnevekből keletkeztek (pl.: *mackó* - páncélszekrény, *varjú* - börtönőr, *pacsirta* - besúgó).

b) Képzett névszók

Nincsenek speciális képzőmorfémái a tolvajnyelvi szavaknak, tehát ugyanazokat a képzőket figyelhetjük meg, melyek a standard nyelvben is használatosak. A szóanyagban a leggyakoribb névszóképző az –s:

avétos - 1. kellemetlen; 2. rossz, silány

cinkes - 1. veszélyes, kockázatos; 2. bűnös; 3. nehéz (feladat, munka)

matekos - verekedő

olajos - rabló, betörő

reffes - büntetett előéletű

srenkes - rabló, betörő

zuhanós - büntetett előéletű

Néhány példa van más képzőre is:

döntött - lopott (áru)

gyűjtött - lopott (áru)

Mindkettő befejezett melléknévi igenév, ezáltal átmeneti szófajiségű, de úgy gondolom, hogy ebben az esetben inkább a melléknévi szófajiségük erősödik fel, ezért a névszókön belül tárgyalom őket.

(Nem akarom magam túlzottan kompromitálni, de ezt a szót is ismerem csak dűtött formában, ami talán valamilyen nyelvjárási változat lehet esetleg a fenti két szó vegyülésével keletkezett. A jelentését is ugyanúgy adnám meg, mint ahogyan a szótárban szerepel)

c) Névszókból alkotott szóösszetételek

Az összetételre mindössze két példát találtam a szóanyagban:

kislapát - álkulcs

káposztáskocsi - rabszállító rendőrautó

Mindkét összetétel szerves, alárendelő és minőségjelzős szóösszetétel.

Ez az eredmény nagyon meglepett, mivel a katonai szavak túlnyomó többségét ezek teszik ki és tolvajnyelvnek nagy hatása van a katonai szlengre.²⁵ Következésképpen én arra számítottam, hogy a jassznyelvben is sok lesz az összetett szavak száma.

d) Névszói alaptaggal rendelkező szintagmatikus szerkezetek:

frankó balhé - 1. könnyű dolog, feladat (általánosan ismert szlengszó); 2. (olyan) bűntény (amelyben a leleplezéstől nem ke ll tartani)

meleg játék - veszélyes bűntett

Mindkét példa minőségjelzős szintagma.

---

²⁵ Kis Tamás-1992. 362. oldal

II. Az igék

a) Igekötő nélküli igék

buherál - ügyeskedik

csivázik - lop

fut - prostituált, aki árulja magát

gyertyáz - 1.néz, lát, figyel; 2. őrködik (bűnelkövetésnél)

terít - vall

Ezek közül a gyertyáz igen régi szó, már a korai tolvajnyelvi szótárakban is szerepel.

b) Igekötős igék

Ez teszi ki az igék legnagyobb részét. Érdekes bennük az igekötő - használat, ami teljesen eltér a hétköznapiétól.

bebukik - rendőrkézre kerül

Ezt a köznyelvben *lebukik* változatban használjuk.

behidal - elhisz, bedől

Ebből is él egy hasonló forma a közszlengben a *lehidal*, ennek azonban más a jelentése, általában akkor mondjuk, ha valamin nagyon elcsodálkozunk (*Mindjárt lehidaltok!* - Nem hiszem el!)

megbuherál - 1. (meg)szerez valamit, valakit; 2. elintéz valamit

Ezzel a szóval is hasonló a helyzet. Az én nyelvhasználatomban is jelen van ez a szó, de teljesen más jelentésben. Mind az igekötős, mind az igekötő nélküli változata számomra azt jelenti, hogy valaki valamit megszerel, esetleg megjavít, vagy illegális eszközzel valamilyen problémát megold. Informatikusok szlengjében is hallható.

feldörzsöl, felköhög, felnyom – besúg

c) Igei alaptaggal rendelkező szintagmatikus szerkezetek:

ráveri a cinket - feljelenti

megcsinál egy melót - bűntényt követ el

meghúzza a kéglit - kirabolja a házat

Mindhárom tárggyal bővíti az igei alaptagot.

Jelentéstani jellemzők ?

A legszembevetőbb szemantikai jellemző, hogy egy - egy fogalomra, cselekvésre, tárgyra nagyon sok kifejezés szerepel a szótárban. Ezek a szavak a tolvajérettel kapcsolatos kifejezések mondhatnánk szakszavak.

Például a betörőt, tolvajt, vagy a rablást, lebukást több szó is kifejezi.

Rabló, büntetett előéletű személy - *olajos, srenkes, cinkelt, reffes, zuhanós*

Rablás, büntetett - *frankó balhé, munka, meló, meleg játék, rabi*

Rablást követ el, lop - *meghúzza kéglit, megcsinál egy melót, megcsinál egy munkát, megvesz, megvirtol, kicsontoz. lepúrol, csivázik*

Besúg, felad a rendőrségen - *terít, vamzol, felköhög, felnyom, felplankol, feldörzsöl, ráveri a cinketl*

Besúgó - *pacsirta, vamzer, mamzer*

Rendőrkézre kerül, elfogják - *eldől, bebukik, elfogják a levegőben, megmázsál, megzuhan*

Börtön - *kaptár, jergli*

Hatósági közeg (rendőr, börtönőr) - *slissz, varjú, zsandár, lonci*

Bűnöző segítőtársa: *span, stróman*

Orgazda - *kajfer, nepper*

a) Hasonlósági névátvitel:

kaptár - börtön, *kislapát* - álkulcs, *lék* - zár

b) Érintkezésen alapuló névátvitel

bárány - 1. rászédhető, hiszékeny, kihasználható; 2. rászédhető, hiszékeny kihasználható ember; 3. áldozatnak kiszemelt ember

pacsirta - besúgó

c) Teljes jelentésváltozás a köznyelvi jelentéshez képest

terít - vall, *szólózik* - verekszik, *varjú* - börtönőr, *eldől* - rendőrkezdre kerül

A tolvajnyelv szókészlete tehát napjainkban is létező és állandóan bővülő rendszer. Egyes szakirodalmak megállapításai ellenére nem tűnt el a nyelv életéből, sőt mára nagyon sok eleme a bizalmas társalgás részévé vált, olyannyira, hogy ma már esetleg fel sem tűnik a nyelvhasználók számára, hogy olyan fordulatot használnak, ami valaha csak a tolvajnyelv része volt.

Bibliográfia

Balassa József: A nyelvek élete

Bp.1938.

Balassa László: Néhány francia eredetű fattyúnyelvi szavunkról

In: Nyelvtudományi Értekezések 14. sz.

Bp.1973.

Balogh Dezső - Gálffy Mózes - J. Nagy Mária: A mai magyar nyelv
kézikönyve

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

Bárczi Géza: A pesti nyelv

Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.1932.

Bárczi Géza: A városi népnyelv kérdéséhez

Magyar Népnyelvkutató Intézet, Debrecen, 1941.

Bárczi Géza - Benkő Loránd - Berrár Jolán: A magyar nyelv története

Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1967.

Berkes Kámán: A tolvaj élet ismertetése

Bp. 1888.

A mai magyar argó kyszótára

Összeállította: Boross József - Szüts László

Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat

Bp.1987.

Dengl János dr.: Magyar Nyelvhelyesség és magyar stílus

Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Bp. 1937.

Deme László: A nemzeti nyelv rétegei a helyesség szemszögéből

In: Nyelvművelésünk főbb kérdései

Szerkesztette: Lőrincze Lajos

Akadémiai Kiadó Bp.1953.

Jasszok, zsarók, cafkavágók

Életképek a vagányvilágból, ó - és új argósztár

Összeállította: Fazakas István

Fekete Sas Kiadó, Bp. 1991.

Fábián Pál - Szathmári István - Terestyéni Ferenc: A magyar stilisztika
vázlata

Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1958.

Jenő Sándor - Vető Imre: A magyar tolvajnyelv és szótára
Bp.1900.

Kis Tamás: Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához

In. A szlengkutatás útjai és lehetőségei

Szerkesztette: Kis Tamás

Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997.

Kis Tamás: Bakaduma,

A mai magyar katonai szleng szótára

Zrínyi Kiadó, Bp. 1992.

Dr. Kiss Károly : A mai magyar tolvajnyelv

BM. Tanulmányi és Módszertani Osztály

Bp.1963.

Kosztolányi Dezső: A csibésznyelv

In: Nyelv és lélek

Osiris Kiadó, Bp. 1999.

Kövecses Zoltán: Magyar szlengszótár

Akadémiai Kiadó, Bp. 1998.

A magyar tolvajnyelv és szótára

Összeállította: Szirmay István

Mindent Tudok Könyvtár 16. sz.

Bp. 1924.

Szűts László: A mai magyar tolvajnyelv szókincsének néhány sajátosságáról

In: A magyar nyelv rétegződése

Szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László

Akadémiai Kiadó, Bp.1988.

Zolnay Vilmos - Gedényi Mihály:

A régi Budapest a fattyúnyelvben

Szerkesztette: Kis Tamás - Fazakas István

Bp.1996.